

Csanády János

Otthonok

Ferenfváros sötét utcáin bolyongva lettem ködben kihalt otthonomra; a házak ablakszeme úgy világít, mind melegbe zártan engem áhít, kit beton-odú vár, vár a magány; agyamban jövő-káprázatokkal nyúlok végig a pókhálós vaságy matracán, de bévül csalogány szól idegen otthonok között, és nem fázim, forró a vérem zubog 16 éves gyermekségem falai közt, a verőér-csomók működnek, mint a világegvetem törvényei — nem hagynak el, boldog álommal köszönt a reggel, mely, mint a jövő, a végtelenbe tárul, s letörli a gondot fia homlokáról.

Velence foglya

Sartre Tintorettről

Hát így is lehet írni a klasszikus nagymesterekről? Ilyen feszületen és személyesen, mégis hitelesen, mélyenszántóan? Annyi művészéletrajzot olvashatunk mostanában, ráadásul jobbknál jobbakat: ennek ellenére *Jean-Paul Sartre: Tintoretto* esszé tanulmányát kiemelkedő művészi teljesítménynek érzem. A lendületes, bravúros könnyedségű előadás valósággal magához szippantja az olvasót, a tágas, nagyívű gondolati vonalvezetéssel pedig egyszeriben belecsöppenünk az olasz reneszánsz félelmetes és gyönyörű világába. De nincsenek itt aprólékos elemzések, tüzetesebb nyomozások: a nagy francia filozófus-író csupán vázlatban hagyta ránk tervezett Tintoretto-kötetét. S könnyen meglehet: *pontosan ez a kulcsa a művészi remekelésnek*. Mindez persze elképzelhetetlen az eredeti szellemiség, a nagyszerű empatikus adottságok nélkül.

Azt is mondhatnám: Jean-Paul Sartre egyféle *izgalmas felfedező útra* hívja olvasóit. Elvégre alig akad reneszánsz alkotó, akiről annyiféle mendemonda keringene, mint Tintorettről. Mert ropant keveset tudunk életéről: szabad tere van így a fantáziálásnak. A kötet szerzője ellenben abból indul ki: annál *több ismerettel rendelkezünk a XVI. századi Velencéről*. És ez éppen elegendő ahhoz, hogy a személyes adatokkal ütköztetve kikerekedjen a nagy festő-óriás sorsdrámája. És tényleg: ebben a rendhagyó esszé tanulmányban *plastikusan összefonódik a történelmi társadalmi meghatározottság meg az egyéni küzdelem, a szociológiai determinizmus és a lélektani törvényszerűség*.

Természetesen *Tintoretto alakja áll az előtérben*. Aki egyébként tisztos kézműves családban született, tősgyökeres velencei, s már húszéves korában mesteri rangot, hírnevet szerzett magának. Pályája mégis folytonos küszködés, hadakozás, nekilendülés és bukások sorozata. Pedig az alkotó nemcsak irgalmatlanul tehetséges, hanem minden hájjal megkent, ravasz ember is. A versengésben, a művészi megrendelések dolgában nem ismeri a tréfát. Ha úgy adódik: csal, alakoskodik, Tiziano és Pordenone köntösébe bújkál, de nem tud, nem is akar a háttérbe szorulni. Amilyen kedves, bensőséges családjával szemben, olyan kíméletlen pályatársaival, önmagával. Michelangelo megtehetette, hogy sorra-rendre félbehagyta munkáit, újabb és újabb mecénásokhoz szegődhetett: miközben ő nemigen mozdul ki városából, s minden egyes művének a végére jár. Közben hihetetlen termékenységgel ontja képeit. Mindez arra kell, hogy *valamiképpen meghódítsa szeretett szülővárosát, Velencének azonban nem kell Tintoretto*.

Lényegében erre az *ellentmondásra* épül Sartre tanulmánya. S ezzel együtt az okokra is fény derül. A kötet szerzője meggyőző érveléssel bizonyítja: hiába a művész zsenialitása, hűsége, patriotizmusa, a városköztársaságnak a derűs, harmonikus Tiziano a csillaga. Igaz, ő idegen, jövevény, csakhogy művészi szépségkultuszával nemzetközi babérokat szerzett. A hanyatló Velencének pedig szellemi, etikai erősítőkre van szüksége. Vagyis, hamis, optimista illúziókra. Tintoretttől viszont hiányzik az efféle szemfényvesztés, minthogy ösztönösen is igazmondó alkotó. Képeiből szenvedély és szkepticizmus, feloldhatatlan feszültség és drámai valóságslátás sugárzik, ami félelmetesen összecseng a korszak manierista világszemléletével. Nem csoda ezért, hogy *inkább a múltat idéző harmonikus festészetre voksoltak a velenceiek, mintsem a jelenre apelláló nyugtalanítóbb, vészjelzőbb produkciókra*.

Persze ne gondoljunk valamiféle történelmi ízű, historikus komolyságú eszmefuttatásra. Hiszen Sartre kötetében minduntalan mozgásban vannak a térbeli, időbeli dimenziók. Szóba kerül például Pierro della Francesca, egyáltalán a korareneszánsz, mivel a klasszikus mértékek meghaladását csak egy művészeti folyamat felvázolása teszi érthetővé. Mint ahogy Tintoretto pályája, egyénisége is a kortársi analógiákból bontakozik ki. Tiziano mellett ott van Raffaello és Michelangelo, mögöttük pedig ott látjuk a mecénásokat, a közönséget. Egyszóval bonyolult, ám *reális keretek között haladunk előre*. Sőt, néha azt érezzük: napjaink művészeti életébe kerültünk. A címadó művész tudniillik olyan ügyesen manipulál, mint egynemely mai rendező. Ugyanakkor a megrendelőknek is bizonytalan az ízlésük, akárcsak évtizedeinkben. De ennél is tovább megy a tanulmány írója. Nemcsak hasonlítgat, aktualizál, nemcsak elmélkedik és aforisztikus mélységű gondolatokat közöl, hanem egyenesen közbeszól, vitatkozik szereplőivel. A várossal is, reménytelen sorsú festőjével is. Mert világosan látja, hogy: „1548-ban Velencében Tintoretto ecsetje nyomán a patriciusok, a művészetkedvelők és széplelkek előtt a festészet megijedt önmagától.”

Aki mindenesetre komoly szakmai támpontokra vágyik: ne vegye kezébe Sartre kötetét. Am annak is csak elvont bölcsekedés maradt a Tintoretto-tanulmány, aki kevésbé járatos a reneszánsz művészetében. És itt a szerencsésen összeállított, szélesebb kitekintésű képanyag sem segít. De jó, hogy van. Miként ez az esszé tanulmány is igazi szellemi csemege, egyben élő tanulság is. Hisz régóta panaszkodjuk: műtörténetírásunk még mindig megelégszik az általánosabb jellegű történelmi, társadalmi háttérre-mentéssel. Holott a művészeti jelenségek valóságosabb arculatához a szociológiai és a pszichológiai szempontok közelebb bennünket. Nyilvánvaló így, hogy Sartre 1957-ben született alkotása egyszerre írói és úttörőjellegű gondolati, metodikai remekelés is. (Helikon K., Bp. 1984.)

SZUROMI PÁL

Első víztornyunk

Az eklektikus város kevés számú szecessziós építménye sorában kiemelkedő értékű a Szt. István téri víztorony, amely az idén éppen 80 éves, és Zielinszki Szilárd (1860—1924) műegyetemi tanár tervei szerint építették fel, 40 méter magasra, ezer köbméter úrtartalmúra. Hosszú éveken keresztül egvedül biztosította a város vízellátását, nagy előrelépést jelentve az 1862-ben létesített első vízvezetékhez képest. A víztorony alapja, szintenként egy, összesen négy, körös megtartásra tervezett, főtartó elemei a kívülről is látható nyolc pillér. Alapozási mélysége közel hat méter. Víztorló medencéje 10 centiméter vastag vasbeton, jó vízzáró képességgel, ma is.

Zielinszki Szilárd a víztorony építkezésének idején sokszor megfordult városunkban, sőt nemegyszer ő maga rostálta a sódert. Többek nem hitték, mások csak csodálták a vállalkozás sikerét. Hogy ez mennyire így volt, álljon itt bizonyvággal az a technikatörténelmi emlék, hogy az ezer köbméteres medence megtöltése napján egvedül Zielinszki mert a víztorony épületében tartózkodni, és ott várta be a medence teljes megtöltését. A

szegedi víztorony — felépítése idején — valóban szenzációs megoldás volt.

A Hennebique-féle szabadalom alapján az országban számos vasbeton szerkezetű víztornyot, hidat és más magasépítési objektumot tervezett és épített. A kőbányai és a margitszigeti víztornyokat is ő tervezte. Tervei alapján építették fel az örményesi Temes-hidat, a Ganz Vagon- és Gépgyár szerelőcsarnokát, valamint több gvári és rak-tári épületet. Tőle származik a Lánchíd újjáépítési terve is.

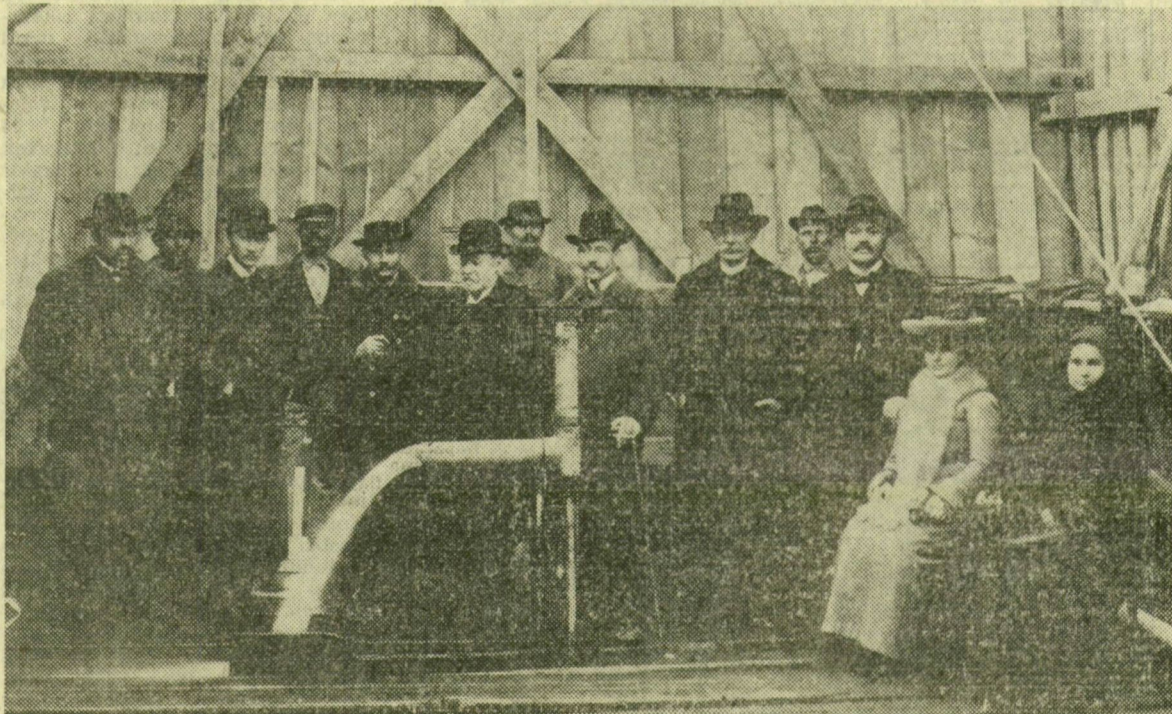
Zielinszki a korabeli mérnöki fórumoknak is aktív résztvevője volt. A Mérnökegyületnek 1920-tól, a Közmunkatanácsnak 1921-től elnöki tisztét látta el. A Budapesti Mérnöki Kamara első elnökévé is őt választották, ő volt az első magyar műszaki doktor (1901).

Az elmúlt száz évben a vasbeton szerkezetek alkalmazása szédületes ütemben fejlődött. A modern formáiú, merész szerkezetek rövid idő alatt túlhaladták a több évszázados múltra visszatekintő vasszerkezeteket. Ebben a korszakos változásban Zielinszki úttörő jellegű munkássá-

gával igen nagy szerepet vállalt. Gondoljunk csak a hosszúvölgyi vasúti viaduktra, a vasbeton szerkezetű hajózsiliptre Békény határában, a békéscsabai közúti felüljáróra, a pesti henger-malomra, és még tovább sorolhatnánk alkotásait, amelyek a korabeli mérnöki tudomány remekművei.

Zielinszki szegedi víztornya egyszerű és tárgyias forma, és ennek megvalósításában a vasbetonnál értékesebb szerkezeti anyagot nem is találhatott volna. E korai vasbeton alkotás geometrikus szemléletű, konstruktív erejű építészeti remekmű, amely funkcionális feladatával összhangban áll. A víztornyot Korb Flóris (1860—1930) és Griegh Lajos (1878—1942) vitélezte ki — ők voltak a szegedi klinikaépületek tervezői is. Ma hatvan pozitív kútia van Szegednek, és a város naponta körülbelül 80 ezer köbméter körüli vízmennyiséget fogyaszt. Ő víztornyok állnak Rókuson (1983), Táriánban (1976), Újszegeden (1972), szolgáltatva a vízellátást Algyőről, meg az Atka-szigeti kútból is táplálkozva. Az artézi kutak rendszerét 1904-ben kapcsolták eggyé, s teremtették meg a modern vízvezeték-rendszert. A Szt. István téri víztorony ma tartalékul szolgál.

BÁTYAI JENŐ

Csoportkép a torony építésének idejéből. A fotót Kerny István készítette

„Rómáról jut eszembe...”

45. Oszlopok árnyékában

A Mars-mezőn (Campo Marzio) Marcus Aurelius harminc méter magas márványoszlopa a császár markomannok és szarmaták feletti győzelmét hirdeti. Az oszlopon a spirális szalagok csatajeleneteket ábrázolnak. A legérdekesebb a harmadik kör, amelyen az eső legendája látható. Jupiter isten esőt küld a katonák kérésére, hogy szomiúságukat csillapítsa. Az oszlop tetején valamikor Marcus Aurelius szobra állott, ma Szent Pálé. A két szobrot V. Sixtus pápa Domenico Fontanával 1589-ben cseréltette ki. Traianus oszlopa szolgált mintaképeül, de ez drámaibb, a jelenetek levegősebbek. Az aranyozott Marcus Aurelius-szobor pedig most a Capitóliumon látható.

Traianus, a higgadt császár volt az első Hispaniából származó uralkodó. Nem volt gyermeke, ezért örökbe fogadta Hadriánust. Traianus a róla elnevezett fórummal Róma egyik legimpozánsabb terét hozta létre. Tariaianus oszlopa hajdanában egy görög és egy római könyvtár közé ékelődött be, amelyben a Marcus Aureliuséhoz hasonlóan, fehér márvány csigalépcső vezet fel. Az oszlop alatt, a sírkamrában, arany urnában van eltemetve a császár. A pápa 1587-ben Traianus oszlopát is kicseréltette a császár szobrát Szent Péterével. A felfutó spiráldíszítésén, amely a császár dákok feletti győzelmét hirdeti, 2 ezer 500 alak látható. Mivel ezek lentől nem jól láthatók, ajánlatos a Lateráni Múzeumban levő gipszmásolatát megnézni.

Az egyik fejezetben megemlékeztem a nőstényfarkasról, Róma szimbólumáról. Más állatokról, és pedig a macskákról is szót kell ejtenem, jóllehet, nincsenek semmilyen összefüggésben a város történetével. Először is, szeretném elosztani azt a hiedelmet, hogy az olaszok eszik a macskát. Ez tévedés. Azt hiszem, ha éhen halnának, se tennék meg. Már csak sajnálatból sem. Itt, a Traianus-oszlop mellett és a Pantheon környékén rengeteg macska sétálgat, napozik, ásítzik. Ezek Rómának olyan jellegzetes, kedves állatai, mint Velencében, a Szent Márk téren a galambok.

Nincs az a főúri palota, amelynek pálmás, szobros udvara előtt ne sütkérezne egy-két macska. A sikátorokban is barátkoznak, vagy ellenségeskednek. Némelyik úgy hozzásegődik az emberhez, mint egy idegenvezető (de nem kér borbaválót!). A majd kétezer éves romok között mélnak a fehér, cirnos, tarka macskák. Jó lelkű emberek pedig éppen úgy etetik őket, mint a velencei Szent Márk téren a galambokat. Tanúja lehettem annak, hogy egy néni, aki a macskáknak hozott húsdarabok között válogatva, ezt mondogatta: „mangia, é fegatino, milza, polmone” (egvél, itt a májacska, tüdő, lép). Innen tudtam meg, miféle invencségeknek esznek ezek a macskák, és azt is, hogy — csodák csodája — emberi módon marakszanak a jó falatokért. Amikor a hatóságok a fórumot meg akarták tisztítani a macskáktól, Róma népe fel volt habórodva. Talán az egyiptomiaktól örökölték a macskakultuszt, mert Egyiptomban szent állat volt. Valaki látta, amint az egyik templomban, a padokon szunyókálnak a macskák. A sekrestyés lábujjhegyen járt, hogy fel ne ébredjenek. Az is előfordul, hogy őcirmossága felugrik az oltárra, mégse verik ki a templomból. Hát már nem elég ezeknek a macskáknak, hogy keleti kényelemben nyújtózkodhatnak a halott császárok sírja fölött? (Remélem, nem fognak rám megharagudni a macskabarátok.)

TIMÁRNÉ MAKKÁR ERZSÉBET